

УДК 141.7:371.2.015.311:8

Матусевич Тетяна**ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ АЗИМУТИ СУЧАСНОЇ
ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ: ВІД ПОЛІВАРІАНТНОСТІ
ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ СЦЕНАРІЇВ ДО
ЕКЛЕКТИЧНОСТІ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ**

Стаття присвячена аналізу сучасних тенденцій розвитку гендерної культури, що характеризуються поліваріантністю гендерних ідентифікаційних сценаріїв та гендерної соціалізації, процесом трансформації стереотипів фемінності та маскулінності. Досліджено та проаналізовано вплив культурної глобалізації та посилення крос-культурних комунікацій на розвиток гендерних відносин.

Ключові слова: гендерна культура, гендерна ідентичність, гендерна соціалізація, культурна глобалізація.

Matusevych T.**EXISTENTIAL AZIMUTHS OF MODERN GENDER
CULTURE: FROM MULTI VARIATION OF IDENTIFICATION
SCENARIOS TO ECLECTIC GENDER STEREOTYPES**

This article is devoted to the analysis of contemporary trends in the development of gender culture, that are characterized by multivariate gender identities and gender socialization scenario and by the process of transformation of the femininity and masculinity stereotypes. The impact of cultural globalization and cross-cultural communication on the development of gender relations are Studied and analyzed.

Keywords: gender culture, gender identity, gender socialization, cultural globalization.

Магусевич Т.

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЕ АЗИМУТЫ СОВРЕМЕННОЙ ГЕНДЕРНОЙ КУЛЬТУРЫ: ОТ ПОЛИВАРИАНТНОСТИ ИДЕНТИФИКАЦИОННЫХ СЦЕНАРИЕВ К ЭКЛЕКТИЧНОСТИ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ

Статья посвящена анализу современных тенденций развития гендерной культуры, характеризующиеся поливариантностью гендерных идентификационных сценариев и гендерной социализации, процессом трансформации стереотипов феминности и маскулинности. Исследовано и проанализировано влияние культурной глобализации и усиления кросс-культурных коммуникаций на развитие гендерных отношений.

Ключевые слова: гендерная культура, гендерная идентичность, гендерная социализация, культурная глобализация.

Єдність і боротьба жіночого і чоловічого первнів як першооснова Світобудови, основний принцип буття, джерело психічних особливостей індивідуума, присутні в багатьох філософських і релігійних вченнях, представлені в численних культурних артефактах: це Інь і Янь у давньокитайській філософії, Пуруша і Пракриті в індуїзмі, аніма й анімус К. Юнга, Ор і Клі в каббалістичному вченні та ін.

«Виробництво» гендерних відносин, цінностей і настанов закріплене в гендерній культурі, яка є системою цінностей суспільства. Таку надіндивідуальну загальнообов'язкову поза-генетично задану програму, яка є для індивідів регулятором відповідності, певним соціокультурним експектаціям щодо прийнятих для суспільства «зразків» поведінки і зовнішнього вигляду чоловічої або жіночої статі. Статеворольова соціалізація є не що інше як процес засвоєння особистістю стандартів, зразків поведінки, правил, цінностей, норм, вимог, очікувань, адресованих суспільством людям чоловічої й жіночої статі протягом входження особистості в соціально-культурне середовище. Через певні механізми гендерної соціалізації вона формує гендерні якості індивіда, розкриває в певному напрямі його здібності, направляє на здійснення тих чи інших видів діяльності. Гендерна культура детермінує не тільки стиль одягу і поведінку чоловіка або жінки, але й оволодіння ними професійними знаннями. Гендерна культура включає чисельну кількість різноманітних норм, за допомогою яких культура відтворює, закріплює і формує статеві відмінності, регулює родинні і міжста-

теві взаємини. Система гендерних норм моделює комбінацію рис чоловіка і жінки, що приписують певну поведінку і певні почуття членам різних гендерних статусів. Але, слід зазначити, що виконуючи регламентуючу функцію, культура завжди залишає місце для індивідуальних і ситуативних варіацій [1].

Соціалізація є вирішальним фактором для формування гендерної ідентичності. Під гендерною ідентичністю розуміють базову структуру соціальної ідентичності, що характеризує людину (індивіда) з погляду його приналежності до чоловічої або жіночої групи, разом із цим найбільш значущим є те, як сама людина себе категоризує [2]. Узагальнюючи ряд існуючих визначень, українська дослідниця Т. Дороніна [3] стверджує, що частіше гендерна ідентичність трактується в широкому та вузькому розумінні. У вузькому розумінні гендерна ідентичність тотожна статевій (під гендерною ідентичністю розуміють усвідомлення та переживання індивідом приналежності до певної статі), тому гендерну ідентифікацію трактують як «процес самовизначення особистої статевої приналежності». У широкому розумінні гендерну ідентичність розглядають як багатоконпонентне утворення, до якого входять різні гендерні характеристики особистості, такі як базова статева ідентичність, психологічні характеристики маскулітності та фемінітності, гендерні стереотипи та гендерні уявлення, формування сексуальних уподобань та сексуальна орієнтація, особливості соціального досвіду та виховання, пов'язані з опануванням соціальних ролей.

Значний внесок у розвиток концепції гендерної ідентичності викликали ідеї соціал-конструктивізму [4]. Соціал-конструктивізм забезпечує розуміння не тільки можливості здійснення вибору особистістю, а їх розуміння впливу на цей вибір соціуму. У сучасних дослідженнях широко використовують нарративний підхід для вивчення професійної та гендерної ідентичності індивідів. Нарративний підхід є методом дослідження, який виходить із того, що наше життя та ідентичності будуються через розповіді [5; 6; 7; 8; 9]. Дослідники, які розглядають ідентичність через наративи звертаються до соціально обумовлених концепцій ідентичності [10; 11]. Учені акцентують увагу на тому, що ідентичності не є статичними, а формуються завдяки соціально-культурним впливам і конструюються через розмови про життєвий досвід [7; 8]. Для того, щоб відійти від психологічної або феноменологічної парадигми конструкціоністи розглядають мову та наративи, як такі, що конструюють реальність, а не описують її [12].

Гендерна культура сучасності характеризується неоднозначністю, поліваріантністю та амбівалентністю. В історії розвитку суспільства виокремлюють три гендерні соціокультурні конструкти [13]:

1) патріархат (традиційне суспільство, у ньому превалювали патріархальні стереотипи;

2) перехідний період із розкладенням патріархальної традиції і виникненням фемінного стереотипу в культурі;

3) сучасний соціокультурний конструкт, у якому відбувається, з одного боку, змішання стереотипів, статеворольових моделей і гендерних ідентифікаційних сценаріїв, що веде до формування негативного еклектичного стереотипу у відносинах між статями, а з іншого боку, формуванню позитивного партнерського стереотипу. Таким соціокультурним конструктам відповідають різні види маскулінності і фемінності: домінантна, підпорядкована та нереалізована.

На сучасному етапі важливим чинником розвитку гендерних відносин є культурна глобалізація. В окремому суспільстві культурна глобалізація, породжуючи супутній їй процес локалізації, сприяє селекції, подальшій трансформації і впровадженню цінностей гендерної рівності. Культурна глобалізація як умова трансляції цінностей західного суспільства тісно пов'язана з трансляцією ідей демократії. Демократизація суспільства не може не зачіпати сферу гендерних відносин, які мають стійку структуру і регулюються соціальними нормами і цінностями, що закріплюють домінування однієї статі над іншим. Різні суспільства мають багато в чому схожу структуру гендерних відносин. Однак, оскільки ці відносини регулюються культурними традиціями і цінностями, то в кожному суспільстві вони мають свою специфіку. Демократизація інститутів східних товариств у відповідності з західними зразками привела до проблеми збереження соціокультурної специфіки. Зрушення в бік гендерної рівності супроводжуються поширенням західних культурних цінностей і втратою деяких культурних рис, результатом чого стає трансформація традиційних культурних елементів і соціальних норм поведінки, що формують гендерну систему суспільства. Поширення цінностей гендерної рівності в умовах культурної глобалізації, є з одного боку, стихійним, а з іншого – свідомим процесом. Стихійний процес трансляції цінностей гендерної рівності в масову свідомість супроводжується їх цілеспрямованим освоєнням і здійснюється, головним чином, такими суб'єктами політичної діяльності як держава, суспільно – політичні рухи, а також суб'єктами освітньої діяльності. Процес трансляції цінностей

гендерної рівності в масову свідомість здійснюється з використанням наукового гендерного дискурсу про рівність (нерівність) у відносинах статей. Цей дискурс є продуктом синтезу західних і східних ідей щодо соціокультурних відмінностей статей. Розбіжність дискурсивних практик, які є синтезом значень традиційних і запозичених дискурсів рівності (нерівності) статей, із практиками в реальному житті є джерелом протиріч формування особистості як суб'єкта гендерних відносин [14].

Слід також зазначити, що сучасному світу характерна поліваріантність культур та гендерної соціалізації [13]: а) патріархальна культура і соціалізація характеризується відсутністю усвідомленості значущих змін, почуттям наступності життя, автоматичним засвоєнням поведінкових реакцій, що відповідають усім стандартам цієї культури; б) модерністська культура і соціалізація характеризується такою переважаючою моделлю поведінки, як прийняття нових норм, активністю і самостійністю в жіночій поведінці, дорослі можуть вчитися в дітей, діти намагаються виробляти свій стиль поведінки, відмінний від їхніх батьків, конфліктом поколінь, великою соціальною мобільністю; в) сучасна культура та гендерна соціалізація характеризується тим, що майбутнє для обох статей є непрогнозованим і некерованим, відсутністю взаєморозуміння між батьками і дітьми – обидві статі виростають у зовсім іншому світі, відмінному від світу, у якому зростали їх батьки. Також характерною є поліваріантність стереотипів гендерних відносин (патріархальних, фемінних, партнерських та еkleктичних), немає чіткого превалювання будь-яких стереотипів і, навпаки, часто відбувається їх змішання.

Отже, найголовнішими тенденціями розвитку гендерної культури в сучасному суспільстві є:

1. Культурна глобалізація та посилення крос-культурних комунікацій, що призводить до поширення демократичних ідей, а отже, й ідей гендерної егалітарності, толерантності та партнерства.

2. Поліваріантність гендерних культур та гендерної соціалізації, процес трансформації стереотипів фемінності та маскулітності, статево-рольових моделей і гендерних ідентифікаційних сценаріїв.

Наслідком означених процесів є необхідність деконструкції, відтворюваних у сучасному суспільстві, патріархальних уявлень щодо гендерного розподілу професійних сфер розвитку особистості.

Література:

1. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
2. Словарь гендерных терминов / Под ред. А. А. Денисовой / Региональная общественная организация «Восток–Запад : Женские Инновационные Проекты». М. : Информация XXI век, 2002. – 256 с.
3. Дороніна Т. О. Освіта як інструмент гендерної соціалізації / Т. О. Дороніна // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – (Серія «Педагогічні науки»). – 2010. – Вип. 76. – С. 294–300.
4. Hammond John A. Doing Gender in Physiotherapy Education : A critical pedagogic approach to understanding how students construct gender identities in an undergraduate physiotherapy programme in the United Kingdom. July 2013.
5. Clandinin D. J. and Connelly, M. (2004) 'Knowledge, Narrative and Self-Study', in Loghran J. J., Hamilton M. L., LaBoskey V. K. and Russel T. (eds.) International Handbook of Self-Study of Teaching and Teacher Education Practices. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, P. 575–600.
6. Clandinin D. J. and Connelly, F. M. (2000) Narrative Inquiry ; Experience and Story in Qualitative Research. California : Jossey–Bass.
7. Smith B. and Sparkes A. C. (2008) 'Contrasting perspectives on narrating selves and identities: an invitation to dialogue', Qualitative Research, 8 (1), P. 5–35.
8. Wengraf T. (2001) Qualitative Research Interviewing : Biographic Narrative and Semi-Structured Methods: Biographic Narrative and Semi-structured Method. London : Sage Publications.
9. Wengraf T. (2008) Life-histories, lived situations and ongoing personal experiencing. The biographic-narrative interpretive method: BNIM interviewing and interpretation. Version 8.11d (unpublished). Researcher's Guide. London.
10. Atkinson P. (1997) 'Narrative turn or blind alley?', Qualitative Health Research, 7 (3), P. 325–344.
11. Bamberg M. (2006) 'Stories : Big or Small. Why do we care?', Narrative Inquiry, 16 (1), P. 139–147.
12. Willig C. (2001a) 'Discursive Psychology', in Willig, C. (ed.) Introducing Qualitative Research in Psychology. Adventures in theory and method. Buckingham : Open University Press, P. 87–105.
13. Надолинская Л. Н. Конструирование гендерного дискурса и стратегии гендерного партнерства (теоретические представления и реалии современной России) : дис. ... докт. фил. наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» – Ростов-на-Дону, 2008. – 352 с.
14. Мирча А. В. Трансформация гендерных отношений в условиях культурной глобализации : дис. ... канд. фил. наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» – Новосибирск, 2011. – 140 с.